

Konya'nın Geleneksel Eğlence Kültürü

Traditional Entertainment Culture in Konya

Vedat ÇAKIR*

Özet

Kuruluşu tarih öncesi çağlara dayanan Konya'nın yaşayan kültürü şüphesiz geçmişin izlerini taşımaktadır. Konya'nın bugün yaşayan kültürünün iki temel ayırt edici özelliği bulunmaktadır. Bunlardan biri, Konya ile özdeşleşmiş muhafazakârlık, diğeri de, bu muhafazakârlıkla oldukça önemli zıtlıklar içeren eğlence hayatıdır. Modern kültür geleneksel kültür etkileşiminde geleneksel kültürün en önemli taşıyıcısı olan eğlence kültürünün örneklerinin bir bir kaybolduğu ya da kaybolmaya yüz tuttuğu da bir gerçektir. Konya'nın geleneksel eğlence kültürü incelenirken Konya üzerine yazılmış sınırlı sayıdaki kaynaklar derlenmiş, gazetelerde yayımlanan yazılardan, konferanslarda sunulan tebliğlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Konya, Geleneksel Eğlence Kültürü

Abstract

With a beginning which is reaching back to prehistory, Konya's living culture carries doubtless the marks of it's past cultures. Today, cultural life in Konya has two distinctive fundamental features. One of them is conservatism which is identified widely with the image of Konya and the other is it's entertainment life which contains significant contradictions with this conservatism. Anyway, in the interaction of modern culture and the traditional culture, its a truth that the examples of traditional entertainment culture as important carriers of traditional culture, are vanishing one by one. While studying the traditional entertainment culture of Konya, we have scanned the limited sources about the city, used newspaper articles, and bulletins presented at academic meetings.

Key Words

Konya, Traditional Entertainment Culture.

* Dr. Araş. Gör., Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi.

GİRİŞ

Kuruluşu tarih öncesi çağlara dayanan Konya'nın yaşayan kültürü şüphesiz geçmişte yaşadığı kültürün izlerini taşımaktadır. Selçuklu ve Osmanlı döneminde bir yandan çok farklı etnik, dinî, tasavvufî ve fikrî grupların etkileşimi sonucu, bir yandan da, farklı ülkelerden; örneğin İran'dan, Orta Asya'dan, Hindistan'dan ve Arap ülkelerinden gelen kültürlerin, yerli Hıristiyan kültürle kaynaşması sonucu Konya'da heterojen bir kültürel yapı oluşmuştur (Arabacı, 1998; Küçükdağ, 1999; Bayram, 1999; Gül vd., 2003).

Birbirine zıt temel İslâmî akımların çarpıştığı, şeriatçı akımlarla, neredeyse din dışı tasavvufî akımların yüzyıllarca bir arada yaşadığı Konya, öteden beri uç kültürel yaklaşımların kenti olmuştur. Bu kültürel yapının çok sayıda yan unsuru olmakla beraber, en başta Orta Asya'dan gelen Türk kültürü ile yerli Hıristiyan kültürünün ve Selçuklu döneminde İran ağırlıklı olarak gelişen kültürün ürünü olduğu söylenebilir. Ancak bu üç temel kültürel yapı kendi içinde birçok farklı uçlar barındırmaktadır. Orta Asya Türk kültürü Anadolu'da İslâmlaşarak yeni ve birbirinden farklı tarikatlara; örneğin Ahîlik, Bektaşîlik, Mevlevîlik, Kalenderîlik gibi gruplara ayrılmıştır. Bu akımlar, itikat bakımından farklı oldukları gibi, günlük hayatı yaşama, örgütlenme ve diğer toplumsal ilişkiler bakımından da farklı kimlikler taşımaktaydılar (Bayram, 1999: 7-8).

Osmanlı dönemine gelindiğinde, Mevlevîlik ve Mevlevîhane, diğer tarikatlara önemli oranda üstünlük sağlamıştır. Bu, elbette, Osmanlı yöneticilerinin desteğiyle de yakından ilgili bir gelişmedir. Ancak, diğer tarikatların ve dinî akımların tamamen yok olduğu söylenemez. Cumhuriyete kadar birçok farklı tarikat ve dinî akım, tekkeler ve zaviyelerde örgütlenmiştir. Ayrıca Osmanlı dönemi Konya'sında yoğun bir medreseleşme faaliyeti gerçekleştirilmiş, Konya medreseler şehrine dönüşmüştür. Buradaki medreseler, İstanbul'dakilerle bağlantılı olarak, yüzyıllarca din adamı yetiştirmiştir. Her ne kadar Meşrutiyet döneminde Batı tipi eğitim tarzına adım atılmışsa da, yüzlerce yıl süren medrese döneminin, Konya kültüründeki muhafazakârlığın en önemli sebeplerinden biri olduğu söylenebilir (Küçükdağ ve Arabacı 1999: 84-92; Karpuz, 1999: 77-78; Gül vd., 2003: 459).

Cumhuriyet dönemi Konya'sı ise, uzun yıllar savaşın, yoksulluğun ve disiplinsizliğin getirdiği başboşluğun hüküm sürdüğü bir kültürü geliştirmiştir. Muhafazakâr kültürün ve ozan kültürünün içinde zaten var olan, ancak mümkün olduğunca eğlence amacıyla kullanılmayan müzik, şiir ve edebiyat bu dönemde eğlenceye dönüşmüştür. Eğlence hayatının geleneksel kuralları da giderek gevşemiş ve en sonunda asayişî zedeleyecek boyuta ulaşmıştır. Bu dönem, Konya folklorunun ve halk müziğinin geliştiği, buna bağlı olarak eğlence hayatının dolu dizgin yaşandığı bir kültürel dönem olmuştur (Horvarth, 1997: 13-14).

Konya'nın bugün yaşayan kültürünün iki temel ayırt edici özelliği bulunmaktadır. Bunlardan biri, Konya'yla özdeşleşmiş muhafazakârlık, diğeri de, bu muhafazakârlıkla oldukça önemli zıtlıklar içeren eğlence hayatıdır. Şüphesiz yeni kültürlerin, yeni hayat tarzlarının etkisi, eğlence kültürünü olduğu kadar muhafazakâr kültürü de etkilemektedir. Ancak, bu kültürün Selçuklu Konya'sına kadar dayanan kökleri olduğu da bir gerçektir. Konya'nın geleneksel kültürünü araştıran ve konuyla ilgili derlemeler yapan araştırmacılar (Sakaoğlu, 1985; Odabaşı; 1999; Sakman, 2001; Arabacı, 2003), geleneksel eğlence kültürünün kitle iletişim araçlarının, özellikle de televizyonun gelişimine bağlı olarak kaybolmaya yüz tuttuğunu ya da yok olduğunu savunmaktadırlar. Kuşkusuz bu durum, salt televizyonun değil, büyüyen ekonomik kalkınmanın, kentleşmenin, küreselleşmenin, toplumun öteki alanlarındaki modernleşme eğilimlerinin de bir sonucudur. Ancak unutulmamalıdır ki, televizyon tüm bunların iletişimsel desteğini vererek katalizör görevi görmüştür.

Konya'nın geleneksel eğlence kültürü anlatılırken söz konusu kültüre ait örnekler bir çok şekilde sınıflandırılabilir. Örneğin, demografik olarak; yetişkin eğlenceleri ve çocuk eğlenceleri, cinsiyete göre; erkek eğlenceleri ve kadın eğlenceleri, mevsime göre; yaz eğlenceleri ve kış eğlenceleri, mekâna göre açık alanlarda yapılan eğlenceler ve kapalı mekân eğlenceleri ... vb. Ancak, böylesine bir sınıflandırmanın karmaşa doğurabileceği endişesi ile, Konya'nın geleneksel eğlence hayatını konularına göre sınıflandırmanın daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bu amaçla, Konya'nın eğlence kültürü; müzikli eğlenceler, oyunlar, belirli gün ve zamanlarda yapılan kutlama mahiyetindeki eğlenceler başlıkları altında ele alınmaktadır. Elbette çok uzun bir süreçte farklı kültürlerden etkilenerek oluşmuş bir kültürün tüm örneklerini yansıtmak imkânsızdır. Bu amaçla, fikir vermesi açısından söz konusu eğlence kültürünün örneklerinden bazılarına yer verilmektedir.

MÜZİKLİ EĞLENCERLER

Konya, başta Mevlâna ve Mevlevîlikten kaynaklanan bir müzik kültürüne sahiptir. Selçuklular döneminden itibaren musiki, sadece bir eğlenme ve dinlenme aracı olarak değil, dinî törenlerin, savaşların, doğum, sünnet, evlenme gibi toplumsal törenlerin vazgeçilmez unsuru olarak gelişmiştir. Konya musikisi, üç temel alanda olgunlaşmıştır. Birincisi Konya'ya Oğuz boyları ile gelmiş olan halk musikisidir. Köy ve obalarda gelişen, Türkçe söylenen bir müziktir. Sanat musikisi; klasik, ağır bir musiki türü olarak konaklarda, divanlarda yüksek kültürlü zümrenin müziği olarak gelişmiştir. Arapça ve Farsça terennüm edilmiş, dili gibi ritmi ve aletleri de ağır bir müzik türü olmuştur. Tekke musikisi ise 13. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış; ilâhî, kaside, na't gibi dinî ağırlıklı bir türdür. Tarikatlarda kullanılan bu müzik türü zikir ve sema'ya eşlik etmiştir. Mevlevîliğin ve Osmanlı boyunca devam eden Mevlevîhane'nin etkisinde birçok Konyalı ünlü besteci yetişmiştir. Sayısız halk ozanı da halk müziğini bugüne kadar devam ettirmiştir (Özönder, 1999: 191-194).

Konya'nın halk müziği, son derece zengin ve kendine özgüdür. Türkü derlemecileri Konya'dan yüzlerce türkü derlemişler ve bu türküler yıllarca radyolarda en beğenilen halk müziği örnekleri olarak çalınıp söylenmiştir. Konya türküleriyle ilgili ilk kapsamlı derleme çalışmalarından birini yapan Seyit Küçükbezirci'nin de ifade ettiği gibi, Konya türküleri, Konya kültürün aynasıdır (1960: 3-4). Konya türkülerinde, eğlence kültürünün ayrıntılarını bulmak da mümkündür. Hovardalar, oturak kadınları, aşklar, ihtiraslar ve çekincesiz cinsellik birçok Konya türküsünün ana konusudur.¹

Ahmet Hamdi Tanpınar, klasikleşen eseri *“Beş Şehir”* de Konya'yı anlatırken; Konya hapishanesinin kadınlar kısmında bulunan, yüzünü görmediği bir kadının türkülerinden söz eder. Tanpınar, Konya Lisesi'nin üst katındaki küçük odada yatarken, yanı başındaki hapishane binasından türküler işitmektedir. O kadından en çok, *“fark edilmeden yutulmuş bir avuç zehire benzeyen”* *“Gesi bağları”* türküsünü dinlemeyi sever Tanpınar. Ancak kadın bazen de *“Odasına varılmıyor köpekten”* diye başlayan ve Tanpınar'ın çok hayasız bulduğu bir oyun havasını seslendirir. Tanpınar bu türküyü şu sözlerle tanımlar (1988: 103-105):

“Bu türkünün havası ve ritmi kadar ten hazlarını zalimce tefsir eden başka eserimizi tanımadım. Sanki bütün ömrünü en temiz ve saf dualarla hep başı secdede geçirdikten sonra nasılsa bir kere günah işleyen ve artık bir daha onu unutup hidayet yolunu bulamayan ve en keskin peşimanlıklar içinde hep onu düşünen ve hatırlayan bir lanetli veli tarafından uydurulmuştur. O kadar ten kokar ve yıkıcı günahın arasından o kadar büsbütün başka şeylere, artık hiç erişemeyeceği şeylere kanat açar”

Bu türküler içinde en çok bilinen ve çalınıp söylenen Konya'lı türküsüdür. Birçok araştırmacının, aslında bir Konya türküsü olmadığını ileri sürdüğü Konyalı, cinsellik bakımından en cüretkâr türkülerdendir. Sefa Odabaşı'ya (2000a: 85) göre, kanto türüne yakın olan bu türkü, muhtemelen, kızlı kahvelerde şarkı söyleyen İstanbullu kızlar tarafından yayılmıştır. Bir hanım ağzından söylenmek üzere güftesi yazılan türkünün bestecisi belli değildir. İçinde, şeker, sucuk, pastırma, dondurma, rakı, pırasa, kişniş gibi bazı yiyecek maddeleri motif olarak kullanılmaktadır. Güfte içinde müstehcenliği çağrıştıran sözler sıralanmaktadır.

Gerçekten de Konyalı türküsünün hemen her dörtlüğünde müstehcen ifadeler yer almaktadır. Örneğin *“Haniya da benim elli dirhem pastırmam/Konyalıdan başkasına bastırmam”* veya *“Haniya da benim elli dirhem dondurmam/Konyalıdan başkasına koydurmam”* gibi mısralar çekincesiz bir cinsellik içermektedir. Bir Rum oturak kadını olan Alime için yakılan türküde de, aşk ve cinsellik işlenmekte-

¹ Cinsellik ögesi özellikle oturak âlemlerinde çalınıp söylenen bazı türkülerin ana temasını oluştursa da, bundan Konya türkülerinin cinsellik üzerine kurulu olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Gerek oturak âlemlerinde gerekse günlük hayatta çalınıp söylenen ve cinsellik ögesi içermeyen pek çok türkü vardır (Konya türkülerinin örnekleri için bkz. Odabaşı, 2000a; Sakman 2001). Burada Konya'nın muhafazakâr kimliği ile eğlence kültürü arasındaki tezata vurgu yapmak açısından cinsellik içeren türküler örnek olarak gösterilmektedir.

dir. Türkünün “Alime’yi samanlıkta bastılar/Şalvarını gül dalına astılar” veya “Alime’nin güne karşı odası/Sevişirken çıkageldi kocası” mısraları cinselliğe örnektir.

Yine, “Develi” adındaki oturak kadını için de çeşitli türküler yakılmıştır. Bu türkülerin hepsi, oturak aleminde, hovardalar veya efeler ile oturak kadını arasındaki aşk ve cinselliği konu etmektedir. Örneğin, aşağıdaki mısralar oturak âlemi etrafında şekillenen aşk ilişkilerini anlatmaktadır.

“Çek deveci develerin yokuşa
Bal memeler birbirine tokuşa
Ben yandım aman Develi

Al yanaklım kiraz dudaklım öpmeye nazik
Sıkılmış kolların altın bilezik
Ben yandım aman Develi

Develi kız kapılara yan gelir
Hovardası Konyalı’ya şan verir
Ben yandım aman Develi”

“Saffet Efendi” adlı çok farklı varyantları bulunan bir başka meşhur Konya türküsünde de yine cinsel çağrışımlar yapan şu mısralar kullanılmaktadır: “Toprak tencerede bakla pişer mi/Kızıoğlan kızın karnı da şişer mi?”.

Görüldüğü gibi, Konya müziğinin önemli bir bölümü dinî musiki olarak şekillenmiş olsa da, özellikle halk müziği, ağırlıklı olarak eğlenceye yöneliktir. Dolayısıyla bu müzik, dinî açıdan yasak olan eğlence ortamlarında çalınıp söylenmiş, aynı ortamda rakı içilmiş, oturak kadını oynatılmıştır. Konya’nın muhafazakâr kimliğiyle bu eğlencelerin bir arada gelişimi şaşırtıcı bir tezat oluşturmaktadır. Araştırmacıların genel kanaati, din adamlarının ve ulemanın öteden beri eğlenceyi yasaklar görünürken, gizlice hoş gören ya da göz yuman bir eğilim taşıdığı yönündedir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarını anlatan Mahmut Sural’a göre, zamanın uleması, eğlencenin aşırısını hep yasaklamıştır. Ancak bir gelenek niteliğindeki bu türlü eğlencelere cevaz vermez gibi görünürken, gerçekte göz yummuştur (1975: 3). Benzer bir görüş Tahir Sakman’ın babası Mazhar Sakman’la ilgili olarak yazdığı kitapta da ifade edilmektedir. Konya türkülerinin en önde gelen icracılarından olan Mazhar Sakman, sabah namazı vaktinde oturak âleminden dönmektedir. Elinde sazı, sarhoş bir halde yürürken, Konya’nın son dönem âlimlerinden Hacı Veyiszâde ile karşılaşır. Sakman utanır, sıkılır, sazını saklamaya çalışarak süklüm püklüm bir halde Veyiszâde’ye selam verir. Üç beş adım sonra, Mazhar

Sakman gayri ihtiyari geriye döner bakar, Veyiszâde de Sakman'a bakar ve Konya ağzıyla şöyle der: "*Di len, o da lâzım*" (Sakman, 1999a: 31).²

Aslında, dinî musiki icra eden müzisyenlerin de eğlence kültürüne çok yabancı olmadığı bilinmektedir. Örneğin düğünlerde ilâhî ve dua söyleyen, Kur'an okuyan dul veya hiç evlenmemiş kadınların, dinî musikinin ardından istek üzerine türkü okumaları bir Konya düğünü geleneği olarak yerleşmiştir (Odabaşı, 2000a: 124-125).

Oturak Âlemleri

Konya eğlence kültürünün en temel ayırt edici özelliklerinden biri oturak âlemleridir. Sefa Odabaşı, oturak âlemlerini, Konya'nın tarım ve ticaret kendi olmasına bağlamaktadır. İşlerin azaldığı uzun kış aylarının gecelerinde, evlerin dışındaki genellikle gözden irak (bağ evleri) mekânlarda yapılan eğlenceler oturak âlemi adını almıştır (1999: 195).

Üzerine çok şey söylenen oturak âlemleri, kimilerine göre, kendine has kuralları olan ve ahlâkî sınırlar içinde yapılan bir eğlence olarak başlamış, sonradan yozlaşmıştır. Kimileri, özellikle de zabıta kuvvetleri, oturak âlemlerini öteden beri ahlak dışı bir eğlence olarak değerlendirmiş ve yasaklamıştır. Konya oturaklarının dışı kapalı yapısı, oturakların günümüze taşınmasına imkân vermemiş ve oturaklar kendi mahremiyeti içerisinde yok olmuşlardır.

Oturak âlemlerinin Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yozlaştığı ileri sürülmektedir (Odabaşı, 2000a: 95; Sural, 1975: 3). Konya kültürü araştırmacılarından Mahmut Sural, bundan 25 yıl önce "*Yeni Konya*" gazetesinde yayınlanan ve 50 yıl önceki Konya'yı anlattığı yazı dizisinde, oturak âlemleriyle ilgili olarak yazılan eserlerin hiçbirinin gerçeği yansıtmadığını, hemen hepsinin hayal ürünü olduğunu savunmaktadır. Sural'a göre, Konya oturak âlemleri her önüne gelenin girebileceği yerler değildir. Bu âlemlere girebilmek için, yıllarca söze sadakat, emanete sahip olma, mertlik, gözü peklik ve beline sağlamlık gibi sınavlardan geçmiş olmak gerekmektedir. Konyalı yerli kadınların oturak âlemleriyle hiçbir ilgisi yoktu. Âlemlerde oynayan kadınlar yabancı olurdu. Ancak bu kadınlar asla bir fuhuş malı değildi. Değerleri güzellik çirkinlik yönünden değil, oyunculukları, güzel türkü söylemeleri ve zekâlarıyla değerlendirilirdi. Çoğu yıpranmış, çirkin kadınlardı. Üstelik sayıları "*üçü-beşi*" geçmezdi. Oturak âlemlerinde yer alan kadınları koruyan, taşıyan erkeklere de "*efe*" denirdi. Oturak âlemi her zaman düzenlenmez, genellikle düğünler sırasında yapılırdı. Irz ve namus konusunda son derece duyarlı olan, aile kadın veya kızının topuğuna bile bakmayan hovardalar, oturak âlemine birer ikişer gelirirken; rakılar, mezeler

² Ulemanın eğlencenin aşırısına cevaz vermese de "göz yumduğu" yorumu eksik görünmektedir. Konu, özellikle Hacı Veyiszâde özelinde farklı bir yoruma muhtaçtır. O'nun bu sözleri yapıları hoş görme şeklinde değil, söz konusu alışkanlık sahiplerini dışlamadan, iyilikle doğru yolu göstermek şeklinde yorumlanmalıdır. Aksi tutum ve davranışlar şahısların kaybedilmesinin sebebi olabilir. Hacı Veyiszâde'nin, bu terbiye metoduyla, bir çok kişiyi içki, kumar gibi kötü alışkanlıklardan kurtardığı bilinmektedir.

ve diğer yiyecekler oturak kadınları tarafından hazırlanır, alem sırasında da hovardalara sunulurdu. Daha sonra saz, cura, kanun, ud ve kemandan oluşan müzik ekibi çalar, oturak kadınları türkü söyler ve oynarlardı. Hovardalar ise asla oynamaz, oyuncu kadınla cilveleşmek ve konuşmak bir yana, birbirleriyle bile konuşmaktan kaçınırlardı. Âlemin sonlarına doğru uzun hava söylenir, kadınlarla birlikte yemek yenir ve hovardalar birer ikişer dağılırlardı (Sural, 1975: 3; Odabaşı, 2000b; Sakman, 2001: 79-91).

Hovardalar, varlıklı kişilerdi. Kelimenin etimolojisi de zaten Farsça "hur"a dayanmaktadır. Konya'da hovarda kelimesi, yiyen, içen, çapkınlık için yedirip içiren eli açık kişi anlamında kullanılmaktadır. Hovarda, tutulduğu kadın için Meram'daki bağları satıp, harcayabilmektedir (Odabaşı, 2000a: 94; Sakman, 2001: 23-31).

Uzun süren savaşların psikolojik etkisi, merkezî otoritenin zayıflaması, kolluk kuvvetlerinin yeterince müdahale edememesi gibi nedenlerle 1900'lü yıllarda o ağırbaşlı, nezih oturakların yerini oturak âlemleri almıştır. Oturak âlemlerinde ise, artık ön planda müzik yerine cinsel bir obje olarak kadın vardır. Bunun sonucunda ise, hovardalar arası sonu cinayetle biten oturak kadınlarının kaçırılması olayları artmış, bir çok cinayet işlenmiştir. Özellikle "Manastır usulü" olarak bilinen oturak âlemlerinde çiril çıplak oynayan kadınlar her konuğun kucağına oturarak bade sunar ve meze olarak her konuğu dudağından öperdi (Sakman, 2001: 87-88). Odabaşı (2000b), yozlaşmış, Manastır usulü diye bilinen âlemleri şöyle tasvir etmektedir:

"...Böyle kafalar tütsülendikten sonra bir de kızlar çiril çıplak oynamaya başladılar mı kıskançlık kendinî gösterir. Kıskançlığı, hursu artıracak şeyler de eksik değildi. Örneğin karılar gelip efelerin kucağına oturur, bir elini efenin omzunda dolaştırarak kadehi uzatır, meze olarak da göğsünü dayardı. Bu çirkin karılara efeler ayrı ayrı sahip olmak isterler, takımlar ayrılır. İçlerinden birisi belindeki saldırmayı yere saplayarak, "Nokta!" diye bağırır, bütün saldırmalar yere saplanır ve lâmba da söndürülünce, mavzerini kapalı karanlıkta karşısındakine silah boşaltırdı..."

Konya oturaklarının özünü kaybederek yozlaşması ve genel ahlâk ve asayiş bozucu bir niteliğe bürünmesi neticesinde 1900'lü yıllarda Ferit Paşa döneminde yasaklanmıştır. Yasaklanmasına rağmen yine de tamamıyla ortadan kalkmamış, uzun süre gizli saklı âlemler düzenlenmiştir (Sakman, 2001: 87-91). Ancak, bütün bu olumsuzlar zaman içerisinde halkın oturaklara olan ilgisini azaltmış ve oturaklar yerini "barana" adı verilen türkü meclislerine bırakmıştır.

Kızlı Kahveler

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Konya'nın eğlence yerlerinden biri de kızlı kahvelerdi. Gizli yapılan oturak âlemlerinde kadın kaçırma, silâhlı çatışma gibi istenmeyen birçok olay yaşandığı için, Cumhuriyet'ten sonra bu eğlence biçimi denetim altına alınmak istendi. Güvenlik güçlerinin denetimi altında benzer bir eğlencenin devam etmesine göz yumuldu ve Konya'nın değişik semtlerinde kızlı kahveler açıldı. Konya'nın ünlü müzisyenlerinin çalıp söyle-

diği kahvelerde, İstanbul'dan getirilen kızlar garson ve şarkıcı olarak çalıştırılmaktaydı (Odabaşı, 1998: 176).

Bu kahveler, bar ve pavyonların açıldığı zamana kadar işletildi. Sayı olarak birkaç kızlı kahve vardı. Buralarda *"Beyoğlu kaldırımlarından tutulup getirilen kızlar güya şarkı söylerdi"* (Sural, 1975: 3).

Baranalar

Eskiden gençlerin sıra ile bir evde oturarak akşamları eğlenmeleri baranayı teşkil ederdi. Sadece meramda değil şehirde de pek çok barana grubu olur, akranlar bir yerde toplanarak hava ve mevsim şartlarına göre önce tandır ekmeği doğranır, üzerine tereyağına atılıp su içinde kaynatılarak sündürülen peynir dökülerek yenilirdi. Bir yanda fincan oyunu oynanırken, diğer yanda *"peşmani"* çekilir veya genevirli, cevizli helva yapılır, soğuk günlerde ise arabaşı çekilirdi. Müziğin ön plânda tutulduğu bu eğlencelerde içki ve kadın bulunmazdı (Gültaş, 2002: 37).

Baranalarda türkü gündüz değil gece icra edilir. Türkü çalıp söylemek, bütün iş gününün, hatta bir haftanın yorgunluğunun atılması demektir. Sadece yorgunluk atılmaz; hal hatır sorulur, iş dışında günlük yaşamın diğer alanları üzerine istişareler yapılır, fikir-görüş alışverişi gerçekleşir. Müzisyenler değişik meslek erbabı insanlardır, hatta meslekleri aynı zamanda lâkaplarıdır. Örneğin Gömlekçi Ali, Yumurtacı Osman ...vb. Türkü gecesinin asla reklamı yapılmaz, ifşa edilmez. Onu ancak belirli bir grup bilebilir. Buraya herkes çağrılmaz, yalnızca musiki adabını bilenler misafir olabilir. Muhabbet edilecek ortam önceden erkek konukların gelebileceği şekilde hazırlanır (Sakman, 2001: 79). Erkeğin konumu, günlük yaşamda olduğu gibi baskındır. Konuklar ağırlandırmaya lââyık, işlerinde ve sosyal ilişkilerinde itibarlı kişilerdir. Bu itibar aynı zamanda müzisyenlerindir. Müzik icra edilirken konuklar asla konuşmaz, konuşanlar hoş karşılanmaz, hatta dışlanır. Müzisyenlerin bir bölümü, biri biriyle usta-çırak ilişkisi içindedir ve barana denilen bu grup içinde bir hiyerarşi vardır. İcra esnasında solist âdeta bir yönetmen edasıyla icraya yön verir. Bu da bir otorite unsurudur. İcra edilen türkü repertuarı her ne kadar doğaçlamaya kısmen müsaade ediyorsa da, başı ve sonu bellidir. Belli makamlarda söylenen türküler belirli bir düzende çalınır. Türküden türküye geçişlerin kuralı vardır. Makam geçişlerinde ara verilir ve arada yiyecek-içecek ikramlarında bulunulur. Çay ve kahve aslında asıl amaç olarak değil, sadece muhabbet ortamına katkısı ölçüsünde düşünölmelidir. Ev ortamına taşınan müzik pratiği böylece hem mahrem hem de seçkin ve mistik bir anlam kazanır. İtibarlı kişilerin varlığı müzik pratiğini bir gösterime dönüştürür. Gösteri öncesi ve aralarında hal hatır sorma ile başlayan konuşma, düzeyli ve eğitici bir sohbeta dönüşür, bilgisinden yararlanılacak kişinin ağırlığı hissedilir. Eğlence ve oyun olmaz, türkü duygusal-ruhsal bir ifade aracı olarak rahatlama ve inşirah sağlar (Sakman 1999b, Sakman 1999c).

Oturak kelimesinin mümkün olduğunca telaffuz edilmediği barana toplanlarında eski Konya oturaklarının türkü repertuarı muhafaza edilmeye çalışılmaktadır. Oturak kelimesinin yerini de artık “*muhabbet*” kelimesi almıştır. Baranalar, oturaklarda olduğu gibi gizli saklı veya gözden uzak yerlerde değil, ev ya da aile ortamında düzenlendiği için, oturaklarda okunan Konya türkülerinin müstehcen sayılan bölümleri de değiştirilmiştir. İçki ve kadın tamamen ortadan kalkmış, eğlence tamamen müzik ağırlıklı bir şekle dönüşmüştür. İçki yerini çay, efeler ve hovardaların yerini de okumuş şehirli insanlar almıştır. Üstelik, Konya türkülerinin dışındaki türkülerin itibar görmediği eski oturak âlemlerinin tersine, baranalarda diğer yörelerin türküleri de okunmaktadır. Baranaların oturak âlemlerinden diğer önemli bir farkı da, türkü icrasının yanı sıra ilâhîlere de yer veriliyor olmasıdır. Şüphesiz bu durum muhafazakâr yapının eğlence hayatına bir yansımasıdır (Sakman, 2001: 93-95).

OYUNLAR

Zengin bir kültürel geçmişe sahip olan Konya, elbette çok zengin bir oyun kültürüne de sahiptir. Arkeolojik bulgular, eski ritüel kalıntıları olarak oyunların kökeninin çok eskiye dayandığını göstermektedir. Yazılı kaynaklar bugün bildiğimiz pek çok oyunun günümüzden iki bin yıl önce de oynandığını kanıtlamaktadır (And, 1974: 321-323). Geleneksel oyunlarımızın en önemli özelliği, yaşanan mekânda hemen bulunuvarecek malzemeleri kullanması, masraf gerektirmemesidir. Çünkü, oyun araçları oyuncular tarafından üretilmektedir (Arabacı, 2003: 14). Geleneksel oyunların bir diğer önemli özelliği de, ebe seçimidir. Diğer pek çok yöremizde olduğu gibi Konya'nın geleneksel oyunlarında da ebe seçimi genellikle ilginç tekerlemeler, ad çekme ya da adım atma gibi usuller ile belirlenir ve tıpkı dinsel ve büyüsel ritüellerde olduğu gibi oyunlarda da türkü ve tekerlemeler vardır (And, 1974: 38). Söz konusu tekerlemelerden bazıları şöyledir (Caferoğlu, 1994: 3):

*“İyne batdı,
Ciyerimi yakdı,
Tombil guş,
Arabayı goş,
Çingıldaklı mıngıldaklı goş.

*Ene mene dostum,
Ben sana küsdüm,
Armudu kesdim,
Tavana asdım,
Tap dedi düşdü,
Gargalar uçdu,
Annem yoğurt getirdi,
Kedi burnunu batırdı,*

*O kediyi napmalı?
Minareden atmalı,
Minarede bir guş var,
Ganadında gümüş var,
Enişdemın cibinde
Türlü türlü yimiş var.”*

Bu gün bir kısmı yaşamayan, önemli ölçüde unutulmaya yüz tutmuş oyunları; küçüklere ya da büyüklere ait olanlar, açık alanlarda veya kapalı alanlarda oynananlar, bireysel ya da toplu olarak oynananlar, kadınlara veya erkeklerle has olanlar, mevsimine göre; yazın ya da kışın oynananlar vs. gibi sınıflandırmak mümkündür. Ancak bu sınıflandırmalar her oyun için geçerli olmayabilir. Çünkü bazı oyunlar hem küçükler hem de büyükler tarafından ya da hem kadınlar hem de erkekler tarafından oynanabilmektedir. Bazı oyunlar da hem kapalı hem de açık mekânlarda icra edilebilmektedir. Bu nedenle, Konya'nın geleneksel oyun kültürü ayrıntılı bir sınıflandırmaya tabi tutulmamakta, fikir vermesi açısından içlerinden on tanesine yer verilmektedir.

Yüzük Oyunu

Televizyonsuz, videosuz, hatta radyo ve gramofonsuz yılların en revaçta gece eğlencesi şüphesiz yüzük oyunu idi. Yüzük oyunu, fincanlarla oynanabildiği gibi, gümüşten, bakırdan veya tunçtan yapılmış ve fincana benzeyen kapaklarla da oynanırdı. Oyun daha çok uzun kış geceleri oynanırdı. Erkekler ve kadınlar ayrı ayrı oynarlar, ancak çok yakın akrabalar arasında karışık oynandığı gibi; erkeklerin bir ekip, kadınların ayrı bir ekip olarak oynandığı da olurdu. Sakaoğlu (1985a: 99-105) yüzük oyununu şöyle anlatır:

Yüzük oyunu duruma göre 6, 9 ya da 12 fincan ile oynanır. Oyuna başlamadan önce oyuna katılacaklar iki ekip hâlinde ayrılır ve her iki ekipten birer oyuncu “yüzükçübaşı” olarak seçilir. Yüzükçübaşının görevi, yüzüğü saklamak ya da aramak ve mâniler söylemekten ibarettir. Oyuna başlanırken tepsi üzerine 12 fincan konulur ve her iki ekibin yüzükçübaşısı sıra ile fincanları kaldıracak oyuna başlama sırasını belirlerler. Bu esnada da şu sözleri söylerler:

*“Ya şunda, ya şunda,
Keçe külah başında.”
veya:
“Eteğine meteğine,
Kulpuna köşesine,
Evliyalar paşasına,
Şunda var, şunda yok”*

Saklanan yüzüğü bulan ekip oyuna başlar. Yüzüğü saklama sırasını kazanan ekibin yüzükçübaşısı ve bir oyuncusu yüzüğü saklamak üzere dışarı çıkar,

tepsi üzerinde bulunan 12 fincandan birinin altına yüzüğü saklayarak odaya dönerler ve tepsiyi odanın ortasına koyarlar. Artık karşı ekip için sıkıntılı anlar da başlamıştır. Çünkü, yüzüğün hangi fincanın altında olduğunu kestirmek zor bir iştir. Bunu, daha çok yüzüğü saklayanların hal ve tavırlarından, gözünden, bakışlarından anlamaya çalışırlar. Yüzüğü arayan ekibin yüzükçübaşısı “Boşa” diyerek fincanları kaldırmaya başlar. İki fincan kalıncaya kadar kaldırılır. Oyunun kazanılması ve sayı alınması için, sondan bir evvelki fincanda yüzüğü bulmak gerekir. Ne daha önce, ne de sonra. Eğer, bu esnada boşa diyerek kaldırılan fincanlardan birinin altında yüzük çıkarsa, yüzüğü saklayanlardan biri, hemen fincanı kaldıranın bileğinden yakalayarak kendi ekibindeki arkadaşlarına seslenir:

“Tuttum, tuttum ...”

Bunun üzerine arkadaşları ile aralarında şöyle bir konuşma geçer:

“Ne tuttu?”

“Şu iti.”

“Ne yer?”

“Ot kökü.”

“Ne sıçar?”

“İt b.ku.”

“Koyver gitsin şu b.ku.”

Bunun üzerine bileğinden yakalanan oyuncu serbest bırakılır, arayan taraf sayı kazanır ve yüzük yeniden saklanır. Eğer son iki fincan kalıncaya kadar kaldırılan fincanların altından yüzük çıkmazsa, yüzüğün saklı olduğu fincanı tahmin etmek için oyuncular görüş bildirirler. Çoğunluğun görüşüne uyularak fincan kaldırılır. Yüzük bulunursa sayı kazanılır. Eğer bulunamazsa yüzüğü saklayan ekip son fincanı da kaldırarak yüzüğü gösterir ve bir sayı almış olur. Bu şekilde sayı almaya devam eden ekiplerden ilk beş sayıya ulaşan ekip, öteki ekibe oy kullanarak bir “pampılı” cezası verir. Bir fincanın içine ağzına kadar meşe külü doldurulur, ceza verilen kişinin alt dudağına fincan dayanır ve ceza çekecek oyuncudan yüksek sesle “pampılıpıt” diye bağırması istenir. Oyuncu yüksek sesle “pampılıpıt” diye bağırınca ağzı, yüzü kül ile dolar ve ortam kahkahaya boğulur.

Yüzük tepsi bu minval üzere defalarca gider gelir, karşı taraf yüzüğü bir türlü bulamazsa, yüzüğü saklayanlar şu mâniyi söylerler:

“Ocak başının minderi,
Öldük dönderi, dönderi,
Oyuncuların pis mundarı,
Bilir oynar bilmez oynar
Akşamdan beri.

*Dağdan keserler ardıcı,
Sallanır gelir bir ucu,
Vay zavallı itin gavalı,
Oynama bari."*

Bu mânilere iyice sinirlenen karşı ekibin oyuncularını, yüzüğü buldukları zaman cevap olarak şu mâniyi söylerler:

*"Tavuklara serptim darı,
Başaklar oldu sarı,
Biz yüzüğe kavuştuk,
Çatlasın yüzükbaşı."*

Oyun bu şekilde devam ederken ekiplerden dokuz sayıya ulaşan karşı tarafa "tort" cezası verir. Ağızları aynı genişlikte iki fincan alınır, içine yüzük konulur ve iki fincan ağız ağıza gelecek şekilde bağlanır. Bu iki bağlı fincan, boğaza geçecek şekilde bir ipe bağlanır ve cezalı oyuncunun boynuna geçirilir. Hareket edildikçe fincanların içindeki yüzük tıpkı koyun ya da keçilerin boynuna asılan çanları gibi sesler çıkarır. Sayı on bire ulaşınca ise, oyunun üçüncü cezası verilir. Bu "mühür" cezasıdır. Cezayı çekecek oyuncu için, bir fincanın altı idare lâmbasının ya da çıranın isiyile islendirilir. Bu isli fincanın altını muhtar seçilen oyuncunun altına basarlar. Alın mühürlenmiş oyuncu isle silemez ve oyuna kalınan yerden devam edilir. Oyunun son sayısı yirmi birdir. Eğer bu sayıya ulaşmadan muhtarın ekibi diğer ekibe yetişirse, "Denge" diye bağırlar ve beraberliği sağlayan ekibin oyuncularından biri fincanların bulunduğu tepsiyi sağa sola sallamaya başlar. Bu arada da şu mâniler söylenir:

*"Biz de denk olduk size,
Sizde döndünüz bize,
Vay vay zavallı,
İtin gavalı,
Bilir oynar, bilmez oynar,
Akşamdan beri ..."*

Bu maniler söylenirken, muhtarın altına fincanın altındaki isle mühür vuran oyuncu, bu mührü dili ile yalayarak siler. Yirmi bire ulaşan ekip ise "Destegül" yapar böylece karşı tarafa bir şans verilmiş olur. Birinin altında yüzük bulunan dört fincan tepsinin dört köşesine dizilir, sayısı geride olan ekip bu dört fincandan ikisini kaldırma hakkına sahiptir. Bu iki haktan ilki kaldırılırken "Yarıya" denilir ve yüzük bu ilk kaldırılıştaki bulunulursa öndeki ekibin on bir sayısı düşürülerek sayısı on'a indirilir. Yüzüğü bulan taraf oyuna devam etmek üzere tepsiyi alır. Yüzüğü bulanı övmek için ise şu mani söylenir:

"Yüzüğü buldu eşimiz,
Hayra döndü işimiz,
Şu muydu yüzükçübaşımız?
Vay vay zavallı,
İtin gavalı,
Oynama bari,
Akşamdan beri ..."

Destegülde sayısı geride olan ekip, birinci hakkında yüzüğü bulamazsa, ikinci hakkını kullanır. Buna da "Cura" denilir. Eğer ikinci haklarında bulurlarsa, sayıları yirmi bir olan ekibin bütün sayıları silinip sıfıra iner. Böylelikle galip olan taraf oyuna âdeta baştan başlar. Ancak, "yarıya" ya da "cura" hakkını kullanan ekip, eğer yüzüğü bulamazsa oyunu kaybeder. Bir sonraki oyunun yiyecekleri, çerezleri veya meyveleri yenilen ekibe yüklenerek geceye son verilir ve bir sonraki toplantıda buluşma temennileriyle gece sona erer.³

Yattı-Kalktı Oyunu

Yattı-kalktı oyunu, uzun kış gecelerinde gençler arasında, özellikle de "çetnevîr" olarak bilinen düğün eğlencelerinde oynanan, erkeklere mahsus, evlerde ya da köy odalarında oynanan oyunlardandır. Oyuncuların belirlenmiş bir sayısı olmamakla birlikte, genellikle yüzük oyununu kaybeden tarafın oyuncularına ceza olarak verilir. Ancak bu her zaman böyle olmak zorunda değildir. Oyuna katılmak isteyen herkes katılabilir.

Günümüzde diğer pek çok oyun gibi artık oynanmayan bu oyun, Akşehir'de yaren toplantılarında hâla oynanmaktadır (Cenikoğlu, 1998: 100). Kısaca, oyuna katılan sekiz-on kişiden oluşan oyuncuların her birine delikanlıbaşı ya da oyunun lideri tarafından sebze ya da meyve adları verilir. Örneğin; vişne, kabak, patlıcan, kiraz, şeftali, armut, domates ... vb. Oyuncular odanın ortasında karşılıklı (yüz yüze), eşit iki grup hâlinde, diz üstü otururlar. Oyunu yöneten delikanlıbaşı, isim verdiği cezalı yarenlerden birisinin sırtına topuz ile vurarak: Örneğin, "kabak yattı-kalktı!" der. Kabak adlı cezalı oyuncu, namaz kılariken secdeye yatar gibi iki elinin üzerinde başını yere koyar ve kendi adıyla birlikte bir başka oyuncunun adını söyler. Örneğin, "kabak yattı-kalktı patlıcan!" deyip hemen kalkar. Kalkmazsa sırtına topuzu yer. Patlıcan isimli oyuncu da aynen bir önceki oyuncu gibi yere yatar ve bir başka oyuncunun ismini söyler. Oyun bu şekilde ismini şaşırıp hemen yatamayan ya da kalkmakta geciken oyunculara verilen cezalara gülüşerek sürer gider.

Yattı-kalktı oyununun bir benzeri de şu şekilde oynanır: Oyuncular yine iki eşit gruba bölünür, bir tarafa "ibibik" diğer tarafa "guguguk" adı verilir. Delikanlıbaşı hangi tarafın adını söylerse, o grubun oyuncuları yukarıda belir-

³ Konya'nın farklı yörelerinde yüzük oyununun oynanışı ile ilgili olarak bkz. Caferoğlu, 1994; Cenikoğlu, 1998.

tildiği gibi yatarlar. Grubunun adını şaşırıp yatamayan olursa sırtına şaka yollu vurulur (Cenikoğlu, 1998: 100).

Vız Vız Oyunu

Vız vız oyunu da tıpkı “*yüziük oyunu*” ve “*yattı – kalktı*” oyununda olduğu gibi, uzun kış gecelerinde gençler arasında ve çetnevirlerde oynanan, erkeklere mahsus, evlerde ya da köy odalarında oynanan oyunlardandır.

Oyun ayakta durarak oynanır. Ebe seçilen oyuncu ayaklarını yanlara iyice açar, sağında ve solunda bulunan oyuncular da kıpırdamaması için ebenin ayaklarına basarlar. Ayakta duran ebe bir elinin tersi ile kulağını ve yüzünün yarısını kapatırken, öteki elini de koltuğunun altına koyar. Ebenin arkasında duran oyuncular avuçlarını sıkıp, işaret parmaklarını havada sallayarak, tıpkı bir arı gibi “*vız vız*” diye bağırırlar. Bu sırada oyunculardan biri belli etmeden ebenin kulağını kapatmış olduğu eline vurur. Ebeye kimin vurduğu sorulur, eğer ebe kendisine vurana bilebilirse dayak yemekten kurtulur ve vuran kişi onun yerine ebe olur. Bilemezse oyun bu şekilde devam eder gider (Cenikoğlu, 1998: 101).

Dilsiz Oyunu

Gençler arasında oynanan ve erkeklere mahsus olan bu ilginç ve eğlenceli oyun, dış mekânlarda oynanır. Oyuna başlamadan önce oyunun güzergâhı, başlangıç ve bitiş saatleri kararlaştırılır. Oyun genellikle gece oynanacağı için oyuncular ellerine meşale alırlar, el ve yüzlerini tava ya da tencerelerin isi ile siyaha boyarlar. Tipik bir “*liderini takip et oyunu*” olan dilsiz oyununda gecenin belirlenen vaktinde delikanlıbaşının “*boğaz kes*” emriyle oyun başlar. Tek sıra hâlinde liderin ardı sıra dizilmiş olan oyuncular artık lider ne yaparsa aynısını yapmak zorundadırlar. Örneğin, lider yolda giderken bir kişiye selâm verir ise ardından gelenler de verir, birisine tokat vurursa, ardından gelenler de vurur. Hatta lider yolda giderken bir pisliğe elini dokundurur ya da yalarsa ardından gelenler de aynısını yapmak zorundadırlar. Oyun, delikanlıbaşının “*boğaz serbest*” emri vermesine kadar böylece devam eder. Emir verilmeden sessizliği bozanlar ya da kurallara uymayanlar cezalandırılır (Cenikoğlu, 1998: 102-103).

Düdük Oyunu

Düdük oyunu genellikle düğün eğlencelerinde oynanan oyunlardandır. Düğüne davetli akran delikanlılar kına gecesinden sonra bir evde toplanırlar. Burada sabaha kadar sohbet eder, saz eşliğinde türküler söyleyip oynarlar. Gecenin ilerleyen bir vaktinde düdük oyununu bilmeyen birini yanlarına çağırarak hep birlikte oyun oynayacaklarını ve kendilerine katılmalarını isterler. Öncelikle kendi aralarından birisini ebe seçerler. Bu kişi önceden ne yapacağını bildiği için ortaya geçerek dizlerinin üzerinde çömelir, üzerine bir palto örtülür ve iki elinin arasında yüzünü yere koyar. Bu hâldeyken kimseyi görmemesi gerekir. Diğer gençler ebenin çevresinde çember oluşturacak şekilde diz üstü

oturlarlar. Birinin elinde ipe bağlı bir düdüğü vardır. Düdüğü ebenin ardından birisi üfler ve ebe doğrulmadan oyunu bilmeyen gencin eline tutuşturur. Ebe doğrulunca düdüğü oyunu bilmeyen gencin elinde bulur ve doğal olarak ebe olur. Esas oyun da ondan sonra başlar. Oyunu bilmeyen genç ebenin yerini alır ve aynı şekilde üstü örtülerek yere yatırılır. Ebe yerde yatarken ipe bağlı düdüğü ebenin haberi olmadan çengelli iğne ile paltosuna tutuşturulur. Ebenin arkasında bulunanlardan birisi düdüğü üfler ama ebe doğrulduğu zaman kimse elinde düdüğü göremez. Düdüğü bulamadığı için tekrar tekrar yere yatar. Ancak bir türlü düdüğü bulamaz. Oyun bu minval üzere ebe yoruluncaya kadar neşe içerisinde sürer (Ülker, 2003: 264).

Deve Oyunu

Günümüzde artık oynanmayan deve oyunu genellikle düğünlerde gençler tarafından oynanırdı. Dört kişi tarafından oynanan bu oyun için kısa bir merdiven gerekmektedir. Bir kişi merdivenin ilk aralığına girer ve devenin başını oluşturur, iki kişi merdivenin ortasına birer aralıkla girerek hörgüç kısmını oluşturur. Merdivenin son kısmına giren kişi de devenin art kısmını oluştururken üzerleri bir çul ile örtülür. Devenin başını oluşturan kişi önceden küçük yastıklardan bir deve başı yapıp üzerini de sarı tüylü keçi postu ile kaplar. Bir sopa ucuna takılan deve başına bir de deve çanı asılarak aksesuar tamamlanır. Temsilî deve düğünde halk arasına girer, sağa sola sallanarak etrafındakilere çarparken, deveye sataşanları da başı ile saldırarak cezalandırır (Tosun, 2001: 272).

Gıncırak veya Cıncırak Oyunu

Gıncırağa genellikle uzun süren dinî bayramlarda binilirdi. Adını, iki ağacın birbirine sürterek gıncırdamasından almış olmalı ki o sesi yansıttı. Malzeme, biri uzun 3-4 m., diğeri kısa 1,5 m. boyundaki iki ağaçtan oluştu. Uzun olan ağacın ortasında, küçük yuvarlak bir oyuk oluşturulur, kısa olanın ucu küt bir şekilde sivriltilirdi. Yere sağlamca gömülen mil şeklindeki ağacın üstüne uzun ağaç konur, iki tarafa birer kişi geçerek tahterevalli gibi binerlerdi. Yalnız tahterevalliden farkı, uçlara binenlerin dört metre çapında bir daire oluşturacak şekilde ine-kalka dönmeleridir. Oyunun kuralı, hızlı dönmek ama düşmemektir. Delikanlılar gıncırağa, ata ya da eşeğe biner gibi binip dönerlerken, genç kızlar karın üstü binerlerdi. Tabi delikanlılar da genç kızlar da iyi giyimlidirler. Ayaklar kundura veya iskarpinli, yeni şalvar ve entariler üstünde rengarenk başörtüleri bulunmaktadır. Gıncırağın sürtünmesini azaltmak için, sürtünme noktaları yağlanırsa gıncırtı sesi azalmakta, binme hızına göre de kendine has bir ahenkle artmaktadır. Artık çocukluğumuzun bir hoş sedası gibi, gıncırak da kültürel hazinemizin hafızalarında yerini almış bulunmaktadır (Arabacı, 2003: 17).

Harmanbiş Oyunu

Harmanbiş oyunu toprak ve su ile oynanır. Oyunu oynamak üzere birkaç çocuk ev dışında topraklı bir alanda daire şeklinde otururlar. Oturmada önce dairenin tam ortasına kümbet yapmak için toz ve toprak yığırlar. Yığılan toprağın üzerine bir yandan su serperken bir yandan kuru toprak dökerek elleri ile kümbet yapmaya çalışırlar. Bu esnada hep bir ağızdan şu tekerlemeyi söylerler:

*“Harman biş,
Gurban biş,
Keloğlanın başı biş.”*

Kümbetin üzeri su ile sulandırılırken bir yandan da avuç içi ile toprak sıkıştırılır. Güneş altında kurumaya yüz tutan kümbet âdeta taş gibi sertleşmeye başlar. Oyuncular bir yandan kuruyan kümbetin kendi tarafına kalan kısımlarını ellerindeki çöp veya dal parçası gibi sivri ve sert nesnelere delerken, bir yandan da açtıkları bu deliklerden kümbetin içindeki toprağı boşaltır. Kümbet kaplumbağa kabuğu şeklini aldığı anda ise, tepeden bir delik açılarak su akıtılır. Bu arada oyuncular daha önce delik açtıkları dal parçaları ile açmış oldukları delikleri kapamaya ve suyun kendi deldikleri delikten akıtılmamasına gayret ederler. Nihayet kimin deliğinden su sızarsa, ona sızan suyu dili ile yalattırmak gibi çeşitli cezalar verilir (Caferoğlu, 1994: 14; Kabadayı, 2003: 266). Oyunun farklı bir oynanış şeklinde ise, kümbetin açılan deliklerinden su yerine kağıt, saman vs. yanıcı maddeler doldurulur ve dikkatlice yakılarak deliklerden süzülen alevler zevkle seyredilir (Sakaoğlu, 2000: 150-151).

Depiş Depiş Oyunu

Ev ortamında geceleri oynanan bu oyunda yedi, sekiz ya da daha fazla kız veya erkek çocuk yüzlerini birbirine dönerek, daire şeklinde ve ayaklarını ortaya uzatmış bir şekilde otururlar. Oyunculardan biri, yerinden kalkmadan ortaya uzatılmış ayaklara bir bir değerek şu tekerlemeyi söyler:

*“Edin nene,
Bedin nene,
Suya düşmüş,
Gadın nene,
Al çih,
Bal çih,
Aradan,
Önçül,
Sen çih.”*

Tekerlemeyi söyleyen oyuncu bu “sen çih” sözü söylerken eli hangi oyuncunun ayağına değerse, o oyuncu bacağına bükerek ayağını altına alır. Bu sırada

diğer oyuncuların hepsi birden sol ellerini avuçları yukarıya gelecek şekilde açarak sağ ellerinin şahadet parmaklarını açılan avuçlarının içerisine dikerek “*govan, govan*” diye bağışırlar. Bu sırada da avuçlarının içindeki parmaklarıyla daireler çizerler. Oyunu yönlendirenin “*diş, diş*” diye bağırarak parmağı ile dişine vurması üzerine de hepsi dişlerine vurmaya başlar. Bunun üzerine oyunu yönlendiren “*pardı, pardı*” diyerek tavanı gösterir. Oyuncular tavana baskarken de “*depiş, depiş*” diyerek ortadakilerin ayaklarına tekme basar. Ötekiler de aynısını yaptıkları için tekme yemedik kimse kalmaz (Caferoğlu, 1994: 21-22).

Yerim Kurtlandı Oyunu

Erkek ve kız çocukların birlikte oynadıkları bu oyunda çocuklar halka şeklinde çömelerek otururken ebe ayakta şu tekerlemeyi söyler:

*“Ğülü ğülü gubbe,
Eğsesi zuppa (züppe),
Gel bizim dama,
Çulları yama,
Ahçı başı,
Yağçı başı,
Gel bizim dama,
Gaygana bişir,
Ben yiyim.”*

Ebe bu tekerlemeyi söylerken yerde çömelmiş vaziyette oturan çocukların başlarına dokunarak dolaşır. Tekerleme bitince oyuncular hep bir ağızdan “*yerim kurtlandı*” diye bağışıarak sağa sola kaçışırlar. Ebe de onları kovalayarak kaçanlardan birine elini değmek suretiyle ebelemeye çalışır. Ebelenen oyuncu ebenin yerine geçer, ebe de diğer oyuncuların yanına ve oyun yeniden başlar. Oyunun bir diğer adı da tekerlemede olduğu gibi “*Ğülü ğülü gubbe*” oyunudur (Caferoğlu, 1994: 5-6).

BELİRLİ GÜN VE ZAMANLARDA YAPILAN EĞLENCELER

Belirli gün ve zamanlarda yapılan eğlenceler başlığı altında, çalışmanın önceki bölümlerinde anlatılan heterojen kültürel yapının bir başka boyutu ele alınmaktadır. Kutlama mahiyetindeki bu eğlencelerin en önemli özelliği, yılın belirli bir gününde ya da zamanında yapılıyor olmasıdır. Mitolojik ve dinsel kökenleri olan bu eğlencelere örnek olarak; “*Nevruz*”, “*Hidrellez*”, “*Şivlilik*”, ve “*Tekekik Gezmesi*” verilebilir. Ancak, “*Ramazan Bayramı*” ya da “*Kurban Bayramı*” gibi İslâmi geleneklerin Konya kültüründe önemli bir yeri olmasına rağmen, eğlenceye yönelik önemli bir boyutu olmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Bunlardan Nevruz ve Hidrellez gibi kutlamalar çok geniş bir coğrafyada kutlanırken Şivlilik sadece Konya’ya özgüdür.

Hidrellez

Konya'nın değişik yörelerinde "Hidrillez" veya "Hıdrillez" şeklinde telaffuz edilen Hidrellezin nasıl ve ne zaman doğduğu ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Hidrellezin nasıl ve ne zaman doğduğundan ziyade, niçin kutlandığı ile ilgili benzer görüşler vardır. Bu görüşlere göre Hidrellez kelimesi, Hızır (Hızır) ve İlez (İlyas) adlı iki kardeş peygamberin isimlerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Âb-ı hayat içerek ölümsüzleştiklerine inanılan bu iki kardeş peygamberin her 6 Mayıs'ta buluşmasıyla bolluk ve bereket içerisinde yaz mevsiminin başladığına inanılmaktadır. Şüphesiz bu gelenek, İslâmiyet öncesi Paganizm döneminde görülen, tabiattaki çeşitli evrelerin toplum yaşamı üzerine bıraktığı etkilerin yanı sıra, çok tanrılı dinlerin bazı inanç ve geleneklerinin bir yansımasıdır. Tabiatın, baharla birlikte yeniden hayat bulmasının kutlanması ve bir takım coşkulu kutlama faaliyetleri ile bolluk, bereket bulma inancı bu görüşü doğrulamaktadır. Konya'nın bazı yörelerinde Hidrellez eğlencelerinde çocuklara kuru soğan kabuğuna sarılarak haşlanmış yumurta verilmektedir. Bu gelenek Hıristiyanların Paskalya eğlencelerinde de vardır (Işık, 2001: 133-137).

Hızır ve İlyas hakkında hayli zengin ve renkli İslâmî kaynak mevcut olmasına rağmen, Hidrellez günü kutlamaları ve merasimleri ile ilgili hiçbir şey yoktur. Bu da Hidrellez etrafında teşekkül eden inanç, âdet ve geleneklerin İslâmî olmayan kaynaklardan geldiğini açıkça göstermektedir (Ocak, 1990: 141-148).

Konya'da Hidrellez etrafında teşekkül eden inanç ve gelenekler, bazı küçük farklılıklarla beraber Anadolu'nun diğer yörelerindeki inanç ve geleneklerle benzeşmektedir. Hidrellez kutlamaları öncelikle hazırlıkla başlar. Bunun için evler temizlenir, giyim kuşam ve yiyecek hazırlıkları yapılır. Kutlama yerleri ağaçlık ve yeşillik yerlerdir. Bu gibi yerlerde dere, göl, havuz gibi su kaynakları mevcuttur. Bazen Hidrellez kutlamalarının mekânı bir türbe yanıdır. Hatta Anadolu'nun pek çok yöresinde "Hıdırlık" (Hızırlık) mevkileri bulunmaktadır. Örneğin, Konya'nın Akşehir ilçesinde de "Hıdırlık" adıyla bilinen bir mesîre yeri vardır.

Hidrellez kutlamaları, Hızır ve İlyas peygamberlerin halk inançlarındaki işlevlerini yansıtmaktadır. Bunlar; şifa ve sağlık talebine yönelik inanç ve âdetler, bereket ve bolluk talebine yönelik inanç ve âdetler, mal, mülk ve servet talebine yönelik inanç ve âdetler, kısmet talebine yönelik inanç ve âdetler olarak sınıflandırılabilir (Ocak, 1990: 152-159). Kabaca Hidrellez inanç ve âdetleri bu şekilde sınıflandırılırken işin eğlenceye yönelik kısmı daha çok hanımları ve çocukları ilgilendirmektedir.

Eski Konya'da Hidrellez günü piknik ve eğlence için fayton, landon veya arabaya binilerek ya da yaya olarak şehir merkezinden uzak olan Meram'a gidilirdi. Hidrellez için Meram köprüsü civarına gidemeyenler ise, tanıdıklarının bahçelerinde, açıklık yerlerde, Ateşbaz tekkesi ya da Havzan'daki büyük su

havuzu etrafında toplanırlardı.⁴ Buralarda toplanan hanımlar, kızları, gelinleri ve çocukları ile hıdrellez yaparlardı. Genellikle de pelit, dut veya kayısı ağaçlarının dallarına takılan uzun salıncaklarda ipek yastıkların üzerinde sallanarak eğlenirlerdi (Gültaş, 2002: 35-36). Sallanırken de hep bir ağızdan, o günlerde yeni çıkan şarkı ve türküleri sıra ile hem söylerler, hem de birbirlerini sallarlardı. Bunlardan birisi şöyledir (Caferoğlu, 1994: 13):

*“Sekelim kızlar sekelim,
Arpa buğday ekelim,
Arpayı nerden alalım?
Garıncadan alalım,
Garıncada yoğumuş,
Demircide çoğumuş,
Demircinin atları,
Kişir kişir kişneyo,
Neyin için kişneyo?
Arpanın için kişneyo.*

*Sekelim kızlar sekelim,
Arpa buğday ekelim,
Hay hay demeye geldim,
Gız seni görmeye geldim,
Gız seni nerden alayım,
Ali beyden alayım,
Ali bey hasta,
Çorbası tasta,
Püskülü mavi,
İnadına gavi,
Sekelim kızlar sekelim,
Arpa buğday ekelim.”*

Bundan başka, ip sekme ya da sek sek oyunu da hanımların oynadıkları oyunlardır.

Sultan Navruz

Farsça “*yeni gün*” anlamına gelen Nevruz, Orta Asya’da yaşayan Türkler, Anadolu Türkleri ve İranlıların yılbaşı olarak kutladıkları bir gündür. Nevruz, güneşin koç burcuna girdiği güne, Miladî 21 Mart’a ve Rumî 9 Mart’a rastlamaktadır. Araplara İranlılardan geçen bu âdet, Türklerde de başta On iki Hayvanlı Takvim’de olmak üzere çok eskiden beri görülmekte ve günümüzde de

⁴ Alâeddin Tepesi, Dutlukır, Hatıp, Çayırbağı ve Konya Harası gibi yerler de hıdrellez kutlamalarının yoğun olarak yaşandığı diğer mekânlardı.

törenlerle kutlanmaktadır. Bu günde tabiatın yeniden canlandığına inanılır. Esasen bu tür inançlar İslâmiyet öncesi Şark kavimlerinde ve gayrimüslimlerde de yaygındır (Güzel, 1996: 167).

Türklerde baharın gelişinin bayram şeklinde şenliklerle kutlanması ile ilgili olarak iki ihtimal üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilki, Nevruzun bir Türk bayramı olduğu ve Türkler aracılığı ile bütün Asya ve Avrupa'ya yayıldığıdır. İkincisi ise, Nevruz kelimesinin Farsça olması nedeniyle Nevruzun İran kaynaklı olduğu ve eski İran efsanelerine dayandığıdır (Genç, 1995: 15). Ancak yapılan araştırmalar Nevruzun bir Türk bayramı olduğu ve ilk kez Azerbaycan'da kutlanmaya başlandığını ortaya koymaktadır. Türk topluluklarında Nevruz kutlama geleneği oldukça eskiye dayanmakta, Ergenekon ve Bozkurt efsaneleriyle bağlantılı olarak değerlendirilmektedir (Çay, 1993: 71-131).

Yahudiler ve Hıristiyan âleminde de bahar bayramı kutlamaları vardır. Ancak bu kutlamalar; daha sonra dinî düşüncenin ağır basması nedeniyle Yahudi inancında, Musa peygamberin Yahudileri Firavun'un baskısından kurtararak Sina Yarımadasına götürmesi "*Pesah*" bayramına; Hıristiyanlıkta ise, İsa peygamberin yeniden doğuşu adına kutlanan "*Paskalya*" yortusuna dönüşmüştür (Güngör, 1995: 33).

İslâm inancına göre, Nevruz ile izah edilen yani Nevruz günü zuhur ettiğine inanılan olaylar arasında; dünyanın yaratıldığı gün, Hz. Âdem Peygamberin yaratıldığı çamurun yoğrulduğu gün, Hz. Âdem ve Havva'nın Cennetten kovulduktan sonra Arafat dağında yeniden buluştukları gün, Hz. Nuh'un tufan sonrası gemisinden inip karaya ayak bastığı gün, Hz. Yusuf'un kuyuya atıldığı gün, Hz. Musa'nın Mısır'dan ayrıldığı gün, bir yunus balığı tarafından yutulan Hz. Yunus'un karaya çıktığı gün olarak rivayet edilmektedir. Ayrıca Alevi-Bektaşilere göre; Hz. Ali'nin doğduğu gün, Hz. Ali'nin Hz. Fatma ile evlendiği gün, Hz. Ali'nin Hz. Muhammet tarafından halife ilân edildiği gün olarak kutlanmaktadır (Yuvalı, 1995: 55).

Anadolu'da "*Sultan Nevruz*", "*Nevruz Sultan*", "*Mart Dokuzu*" ve "*Mart Bozumu*" gibi adlarla anılan Nevruz, eskisi kadar yaygın olmamakla birlikte hâlâ yaşamaktadır. Bunun en yoğun ve en belirgin görünümlerine Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, Toros Türkmenlerinde, Tahtacı Türkmenlerinde ve Alevî-Bektaşî Türk topluluklarında rastlanmaktadır. Yapılan derlemelerden Konya'da Nevruzun eskiden beri kutlandığı anlaşılmaktadır (Tekin, 1999: 335).

Eski Konya'da yüzyıllardan beri sürdürülen bir gelenek olarak "*Sultan Navruz*", kendiliğinden bir araya gelen insanlar tarafından âdeta bir defa daha yaşanılırdı. Konya şehir merkezi bugün 70 yıl öncesine göre son derece gelişmiş, gerek yerleşim alanı, gerekse nüfus olarak eskisi ile karşılaştırılamayacak oranda büyümüştür. Buna bağlı olarak da, bir zamanlar "*Sultan Navruz*" eğlencelerinin düzenlendiği dünnün bağlık bahçelik semtleri de şehrin ortasında kalmış ve artık beton binalarla dolu bir yerleşim alanı hâline gelmiştir. Sultan Navruz eğlencelerinin yapıldığı meşhur bağ ve bahçelerden biri de günümüzde Ulurmak Burhan Dede Mahallesi ile Dedemoğlu Mahallesi'nin birleştiği Kara-

man Caddesi ile sonradan açılan Burhaneddin Tirmizi Sokağının bulunduğu yerlerdir.

Sakaoğlu (1996: 316-317), o günleri yaşayanlardan derlemiş olduğu bildirisinde Sultan Navrız şöyle anlatır: *“Mahallelinin ve çevre sakinlerinin Sultan Navrız diye adlandırdığı gün, bugünkü takvimle Mart’ın kaçına geliyor bilemiyoruz; ancak anlatılanlardan çıkardığımızı göre, günümüzdeki Nevruz günlerine yaklaşmaktadır. Konya’nın bir gülü vardır, üç yapraklıdır. Bu güller sarı, pembe veya beyaz olabilir. Bunlar Artık günümüzde açmıyor, kaybolup gittiler. Bu güllerin açması Nevruz’un habercisidir.”* Sultan Navrız günü bu bağ ve bahçelerde âdetâ Hıdırllez’de olduğu gibi eğlenceler düzenlenir, özellikle kadınlar ve çocuklar akın akın buralara gelirdi. Gelenler arasında erkekler de vardır. Bu bahçelerin en değerli yeri, şüphesiz büyük çınar ağacının altıdır ve Sultan Navrız’ın vazgeçilmez eğlencelerinden olan salıncıklar da başta bu çınar olmak üzere, kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı bölgelerde kurulurdu. Eğlencelere gelenler yiyeceklerini de beraberinde getirirdi. Kış günleri için sonbaharda depolanan özellikle taze meyve cinsi yiyeceklerin son örnekleri o gün yenilirdi. Zaten artık kavunlar lekelenmeye, üzümler ise kuru üzüm hâline dönmeye başlar, kalan birkaç armut ise iyiden iyiye pörsümüş olurdu. Ama, bu işi yaparken de ortaya konulan niyet son derece önemlidir.

Şivlilik

Şivlilik kelimesinin anlamına dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte eskiden Konya’da çocuklar yırtıcı, göçmen bir kuş olan ve yerel ağızda *“Cüllülük”* adıyla bilinen kuşa çıkardığı ses dolayısıyla şivlilik derlerdi. Prof. Dr. Mustafa Kafalı şivlilik eğlencesini leylek, kartal, çaylak gibi göçmen kuşların dönüşünü kutlamaya yönelik bir Nevruz eğlencesi olarak yorumlamaktadır (1995: 27). Ancak araştırmalar sadece Konya’da yaşanan bu tür bir eğlencenin Nevruzdan ziyade İslâm inanç ve gelenekleriyle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, üç aylar olarak bilinen *“Recep”* *“Şaban”* ve *“Ramazan”*’ın Müslüman Türkler arasında özel bir yeri vardır. Bunlardan ilk ikisi *“İlk Namaz”* ve *“Orta Namaz”* olarak da bilinir. Şivlilik, *“İlk Namaz”* ayının ilk Perşembe günü, çocukların ellerindeki torbalarla kapı kapı dolaşarak kuru ve kabuklu yiyecek toplamalarının adıdır. Bu tür bir eğlence yalnız Konya’da yaşanmaktadır. Ancak, şivlilik sadece kuru yemiş toplamaktan ibaret değildir. Günlerden beri devam eden bir sürecin son noktasıdır. (Sakaoğlu, 1985b: 137; 2000: 86)

“İlk Namaz” (Recep) ayına bir aydan daha fazla bir süre önce gençler ve çocuklar arasında hazırlıklar başlar. Bir ay boyunca her gece artan bir heyecanla devam eden eğlencelerde trampetler çalınır, kavallar öttürülür. Bu gecelerin en belirgin özelliğini de rengarenk fenerler teşkil eder. Bu fenerler evvelce mahalenin gençleri tarafından yapılır, yarım veya bir tabaka *“eser-i cedid”* kağıdı üzerine rengarenk boyalarla çeşitli resimler ve şekiller çizilirdi. Bilhassa at, ata binmiş bir kahraman, örneğin Şah İsmail, Âşık Kerem resimleri en çok kullanılanlardandı. Daha sonraki yıllarda İstanbul’dan hazır olarak gelen fenerler

Attarlar Çarşısı'nda satılmaya başlanmıştır. Fenerlerde kullanılan mumlar ise önceleri iç yağından yapılır, dipleri de kırmızı veya yeşile boyanırdı. Sonraları ise, ispermeçet mumu kullanılmaya başlanmıştır.

Haftalar boyunca devam eden gece eğlenceleri, akşam yemeğinin alalacele yenilip dışarıya çıkılmasıyla başlar ve gece geç saatlere kadar sürerdi. Fenerler, sokağın iki duvarı arasına gerilmiş iplere asılır, kandil yaklaştıkça fenerlerin sayısı, kaval ve trampetlerin gürültüleri de artardı.⁵ Geceler eğlenceleri bu minval üzere devam ederken, "Recep" ayının ilk perşembe gecesine gelinirdi. O gece "Regaib Kandili" olduğu için mahalle camiinde Mevlid-i Şerif kıraat edilir, o günün sabahında da çocukların haftalardan beri beklediği "şivlilik" toplanırdı. Çocuklar kalabalık gruplar hâlinde ellerinde torbalarla kapı kapı dolaşır ve torbalarını doldururlardı. Çocuklara daha çok kuru üzüm, leblebi, incir, iğde, şeker, vs. verilirdi. Kapı kapı dolaşırken de şu sözler söylenirdi (Sakaoğlu, 1985b: 137; 2000: 86):

*"Şivli şivli şişirmiş,
Ergen oğlan bişirmiş,
İki çörek bir börek,
Bize namazlık gerek.
Şivlilik..."*

Çocukların şivlilik toplamaları öğleye kadar devam eder, dolaşmaya yakın komşulardan başlanır, uzak semtlere kadar gidilirdi. Toplanan yiyeceklerin bir kısmı dolaşma esnasında yenildiği için acıkma söz konusu olmazdı. O sabahın büyükler açısından taşıdığı değer ise daha başka olurdu. Hemen her evde "bişi" adı verilen bir hamur yiyeceği yapılır, pekmezele yapılan un helvası ile akraba ve komşuların bilhassa fakir olanlarına dağıtırdı. "Bişi" yapılırken pek alışık olunmadığı için zeytin yağı yerine şırlan/şırlağan (susam yağı) kullanılır ve mutlaka perşembe günü pişirilip dağıtırdı. Yapılması ve dağıtılması geciktirilmezdi. Bunun için Konya'da şöyle bir atasözü bile vardır. "Namaz geçtikten sonra şırlağan yağını başına dök." Bu söz zamanında yapılmayıp geciktirilmiş işler için kullanılır (Sakaoğlu, 1985b: 137-138; 2000: 83-89; Kafalı, 1995: 27-28; And, 1974: 96).

Tekecik Gezme Gecesi

Tekecik gezmesi, Toroslar'ın kuzey eteğinde yer alan Bozkır ve Hadim gibi çok dar bir bölgede bilinen, çobanlarla köyün delikanlılarının bir araya gelerek yaptıkları eğlencedir. Anadolu'nun bir çok yöresinde delikanlıların yaptığı bazı eğlencelerle ortak yönleri varsa da ağırlığını bu bölgeye özgü şekiller belirler.

⁵ Konya'nın kenar semtlerinde günümüzde de devam eden bu eğlencenin adı "Fener Alayı"dır. Fener alayında farklı mahalle çocuklarının birbirlerinin fenerlerini kapması veya kaçırması da bir gelenektir.

Tarım ve hayvancılıkla geçinen bu bölgelerde kasım ayı gelmeden elli gün önce tekeler (erkek keçi) sürüden ayrılır, sadece tekelerin ya da oğlakların olduğu bir başka sürüye katılarak, iki ay keçilerden uzak tutulur. Bundan maksat, keçilerden uzak kalan tekelerin iyice kızışmasıdır. Kasım'dan on gün önce ya da on gün sonra da çiftleşmek üzere tekeler sürüye bırakılır. Bu arada köyün delikanlıları kendi odalarında toplanıp *"Tekecik Gezme Gecesi"* ni kararlaştırılır ve çobana haber gönderilir. Buna da *"Çobana salık gönderme"* denir. Çoban duruma göre bir veya iki besili tekeyi çanlar ve çingiraklarla donatır. Bu tekelerle birlikte elinde çanları sallayarak delikanlı odasına gider ve şu tekerlemeyi söyler (Sakaoğlu, 1985c: 127-129):

*"Teke kattık duydunuz mu?
Selâm verdik aldınız mı?
Tek tekecik tekecik,
Ballı yağlı tekecik,
Bal olmazsa yağ olsun,
Verenin evine buğday yağsın,
Vermeyenin evine taş yağsın."*

Odada bulunan delikanlılar da hep birlikte şu tekerleme ile cevap verirler:

*"Ekiz ekiz guzulasın,
Dördü sekiz guzulasın,
Verenin bir oğlu olsun,
Vermeyenin yağır başlı bir gızı olsun,
Verenin ambarı buğdayla dolsun."*

Bu tekerlemenin ardından delikanlılar ellerinde kap kacak ve heybelerle *"Tek tekecik tekecik"* diye bağrışarak köydeki evleri dolaşmak üzere yola çıkarlar. O gece delikanlılar bütün köyü bir tek ev bırakmadan dolaşırlar. Kapılar sıra ile çalınır. Eğer açılmakta geç kalırsa küfür edilir. Kapıyı açanlar hiçbir şey vermezse de tavuğu çalınır ya da kapısı taşlanır. Kapıyı açanlar evlerinde ne varsa, ekseriyetle arpa, buğday, bulgur ...vb. zahirenin yanı sıra pekmez verirler. Evleri dolaşırken toplanan pekmezlerin helkelerden su gibi içilmesi de dolaşmanın ilgi çekici yanlarından birisidir.

Eğlencenin yapılacağı gecenin mehtaplı olması tercih nedenidir. Ancak her zaman mehtaplı bir gece denk gelmeyebilir. Böyle durumlarda da maşala (meşale) yakılır. Sokaktaki eğlenceli saatler sona erince odaya dönülür ve toplanan zahire çobana verilir. Buna karşılık çoban da ya süslü tekeyi ya da bir başka tekeyi delikanlılara hediye eder. Bu teke başka bir gün delikanlı odasında kesilir ve yenilir. Kalan etler de bir başka zaman yenilmek üzere kavurma yapılır. Yeme içme faslının ardından *"Konyalı"*, *"Çiftetelli"*, *"Sepetçioğlu"* oyunları oynanır, hikâyeler ve masallar anlatılır. Vaktiyle kız kaçırınlar, askerliğini yapmış

olanlar, ava gidenler de bu konularda hatıralarını anlatırlar. Eğlencenin müzik kısmında ise; cura, saz, zilli def, keman, kaval gibi çalgılar çalınır. Geç vakitlere kadar süren eğlenceye bilhassa çobandan kaval çalması istenir (Sakaoğlu, 1985c: 127-129).

SONUÇ

Türkler Anadolu'ya ilk geldiklerinde kendi sayılarının en az on katı daha kalabalık bir halkla karşılaşmış, kendi getirdiklerini orada bulduklarına katarak kaynaşmıştır. Selçuklu ve Osmanlı döneminde de bir yandan çok farklı etnik, dinî, tasavvufî ve fikrî grupların etkileşimi sonucu, bir yandan da, farklı ülkelerden; örneğin İran'dan, Orta Asya'dan, Hindistan'dan ve Arap ülkelerinden gelen kültürlerin, yerli Hıristiyan kültürle kaynaşması sonucu Konya'da heterojen bir kültürel yapı oluşmuştur. Dolayısıyla 1071 yılından sonra Türk yurdu olan Konya'nın yaşayan kültürü de geçmişte yaşadığı kültürün izlerini taşımaktadır. Geleneksel kültür modern kültür etkileşiminde geleneksel kültürün en önemli taşıyıcısı olan eğlence kültüründe de söz konusu kültürün etkilerini görmek mümkündür.

Konya'nın bugün yaşayan kültürünün iki temel ayırt edici özelliği bulunmaktadır. Bunlardan biri, Konya'yla özdeşleşmiş muhafazakârlık, diğeri de, bu muhafazakârlıkla kısmen önemli zıtlıklar içeren eğlence hayatıdır. Muhafazakâr kültürün temelleri, Selçuklu döneminden başlayarak Osmanlı döneminde doruk noktasına ulaşan medreseleşme faaliyetlerine dayanmaktadır. Osmanlı'nın çöküş döneminde uzun yıllar süren savaşların, yoksulluğun ve disiplinsizliğin getirdiği başıboşluğun da etkisiyle sosyal hayatta gevşemeler baş göstermiştir. Bu dönemde, muhafazakâr kültürün ve ozan kültürünün içinde zaten var olan, ancak mümkün olduğunca eğlence amacıyla kullanılmayan müzik, şiir ve edebiyat eğlenceye dönüşmüştür.

Eğlence hayatının geleneksel kuralları da giderek gevşemiş ve en sonunda asayiş zedeleyecek boyuta ulaşmıştır. Bu dönem, Konya folklorunun ve halk müziğinin geliştiği, buna bağlı olarak eğlence hayatının dolu dizgin yaşandığı bir kültürel dönem olmuştur. Hâlihazırda mevcut bulunan eğlence kültürü, her ne kadar dış etkilere maruz kalmaktaysa da, Cumhuriyet döneminde gelişen geleneksel kültürün izlerini taşımaktadır. Şüphesiz yeni kültürlerin, yeni hayat tarzlarının etkisi, eğlence kültürünü olduğu kadar muhafazakâr kültürü de etkilemektedir. Ancak, günümüz modern zamanlarında söz konusu eğlence kültürünün örneklerinin bir bir kaybolduğu ya da kaybolmaya yüz tuttuğu da bir gerçektir.

Konya'nın geleneksel kültürünü araştıran ve konuyla ilgili derlemeler yapan araştırmacılar, geleneksel eğlence kültürünün kitle iletişim araçlarının, özellikle de televizyonun gelişimine bağlı olarak kaybolmaya yüz tuttuğunu ya da yok olduğunu savunmaktadırlar. Kuşkusuz bu durum, salt televizyonun değil, büyüyen ekonomik kalkınmanın, kentleşmenin, küreselleşmenin, toplum öteki alanlarındaki modernleşme eğilimlerinin de bir sonucudur. Ancak

unutulmamalıdır ki, televizyon tüm bunların iletişimsel desteğini vererek katalizör görevi görmüştür. Elektronik kitle iletişim medyasının ortaya çıkışıyla eğlencenin doğası da değişmiş, eğlence ve oyun bir katılım faaliyetinden görsel bir gösteriye dönüşmüştür. ©

KAYNAKLAR

- And, Metin (1974), *Oyun ve Bugü: Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sanat Dizisi: 17.
- Arabacı, Caner (1998), *Konya Medreseleri*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya.
- Arabacı, Caner (2003), "Yeşildağ'da Oyun ve Eğlence Kültürü-1", *Çalı Kültür Sanat Dergisi*, Ekim-Kasım, S. 57, Konya.
- Bayram, Mikail (1999), "Anadolu Selçukluları Zamanında Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler", *Dünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet (1994), *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II: Oyunlar, Tekerlemeler, Yanıltmaçlar ve Oyun İstihlaları: Konya, Isparta, Burdur, Kayseri, Çorum, Niğde Vilayetleri Oyunları*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu T.D.K. Yayınları, S. 587.
- Cenikoğlu, G. Tarıman (1998), *Akşehir'de Sıra Yarenleri*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Çay, Abdülhaluk (1993), *Türk Ergenokon Bayramı Nevruz*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayımları, No:128.
- Genç, Reşat (1995), "Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz", *Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Haz. Sadık Tural, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 100, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, S. 5.
- Gül, Muammer, Bayram, Atilla & Hakkoymaz, Oğuzhan (2003), *Selçuklu'dan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı*, Konya, Konya İl Emniyet müdürlüğü AR-GE Yayınları, No: 1.
- Güldağ, Ahmet (2002), "Kırk'lı Yıllardaki Yeşil Meram'dan", *Baharda Yazda Meram*, Meram Belediyesi Dergisi, S. 11-12, Mart-Ağustos.
- Güngör, Harun (1995), "Önasya Kültürlerinde Yeniden Doğuş ve Türklerde Nevruz", *Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Haz. Sadık Tural, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 100, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, S. 5.
- Güzel, Abdurrahman (1995), "XIV – XV Yüzyıl Edebiyatında Nevruz ve Nevruzîyeler", *Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Haz. S. Tural, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 100, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, S. 5.
- Güzel, Abdurrahman (1996), "Tür Kültüründe Nevruz ve Milli Birlik-Berberlik", *Nevruz ve Gelenekler: Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, Haz. Sadık Tural & Elmas Kılıç, Ankara, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, No: 116, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, S. 7.
- Horvath, Bela (1997), *Anadolu 1913*, Çev. Tarık Demirkan, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Işık, Ali (2001), "Hidrellez ve Konya'da Bazı Hidrellez İnanç ve Gelenekleri", *2. Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi*, Haz. Feyzi Halıcı, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, No: 42.
- Kabadayı, Abdülkadir (2003), "Cumhuriyet Devrinde Konya'da Oynanan Çocuk Oyunları ve Bu Oyunların çocuğun Gelişimi ve Eğitime Katkıları", *Konya Kitabı VI*, Konya, İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi, Özel Sayı, Aralık.

- Kafalı, Mustafa (1995), "Türk Kültüründe Nevruz ve Takvim", *Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Haz. Sadık Tural, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 100, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, S. 5.
- Karpuz, Haşim (1999), "Konya'da Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlı Medreseleri", *Dünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Küçükbezi, Seyit (1960), *İssiz Yuvalar*, Konya, Umut Yayınevi.
- Küçükdağ, Yusuf (1999), "Osmanlı Dönemi Konya Tekke ve Zaviyeleri", *Dünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Küçükdağ, Yusuf ve Arabacı, Caner (1999), "Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri", *Dünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Ocak, A. Yaşar (1990), *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 113.
- Odabaşı, A. Sefa (1998), *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, Konya, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Odabaşı, A. Sefa (1999), *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, Konya, Selçuklu Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Odabaşı, A. Sefa (2000a), *Dünden Bugüne Konya Türküleri*, Konya, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Odabaşı, A. Sefa (2000b), "Konya Nostaljisinden Esintiler, Geçmişten Konya Oturak Alemi Üzerine Bir Yazı ve Düşündürdükleri", *Yeni Gazete*, 14-16 Şubat.
- Özönder, Hasan (1999), "Selçuklu, Beylik ve Osmanlı Dönemlerinde Konya'da Sanat Hayatı", *Dünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim (1985a), "Yüzük Oyunu", *Görgü Ansiklopedisi: Geleneklerimiz, Göreneklerimiz*, Tercüman Gazetesi Eki.
- Sakaoğlu, Saim (1985b), "Şirolilik", *Görgü Ansiklopedisi: Geleneklerimiz, Göreneklerimiz*, Tercüman Gazetesi Eki.
- Sakaoğlu, Saim (1985c), "Tekelik Gezme Gecesi", *Görgü Ansiklopedisi: Geleneklerimiz, Göreneklerimiz*, Tercüman Gazetesi Eki.
- Sakaoğlu, Saim (1996), "Eski Konya'da Sultan Nahrız Gelenek ve İnanmaları", *Nevruz ve Gelenekler: Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*, Haz. Sadık Tural ve Elmas Kılıç, Ankara, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, No: 116, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, S. 7.
- Sakaoğlu, Saim (2000), *Çaybaşı Yazıları*, Konya, Meram Belediyesi Kültür Yayınları.
- Sakman, M. Tahir (1999a), *Mazhar Sakman*, Konya, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Sakman, M. Tahir (1999b), "Bir Konya Gecesi", *Yeni Meram Gazetesi*, 18 Şubat.
- Sakman, M. Tahir (1999c), "Yeni Nesil Konya Oturağı", *Yeni Gazete*, 8 Haziran.
- Sakman, M. Tahir (2001), *Dünden Bugüne Konya Oturakları*, İstanbul, Milenyum Yayınları.
- Sural, Mahmut (1975), "50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya", *Yeni Konya Gazetesi*, 11, 17, 18 Aralık.
- Tanpınar, A. Hamdi (1988), *Beş Şehir*, İstanbul, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

- Tekin, Mehmet (1999), "Nevruz (Yeni Gün) Coğrafyası ve Nevruz'un Akdeniz Bölgesine Yansımaları" **Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri 18-20 Mart 1999 Elazığ**, Haz. Elmas Kılıç, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 207, Kongre ve Sempozyum Bildirileri:17.
- Tosun, Bekir (2001), **Bozkır ve Çevresi Yelbeği**, İstanbul, Ekip Matbaası.
- Ülker, A. Ulvi (2003), **Kültür Diliyle Bozkır**, İstanbul, Bozkır Çevresi ve Köyleri Yardımlaşma Derneği yayını.
- Yuvalı, Abdülkadir (1995), "Nevruz Bayramı ve Çarşamba Günleri", **Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, Haz. Sadık Tural, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 100, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi, S. 5.